

הגאון רבי אברהם יצחק הכהן רובין שליט"א רב קהילת בני התורה - רחובות

תשס"ח

בעניני מלאכות שביעית הנעשות בלא כוונה

א. נאמר באו"ח של"ו ס"ג, "האוכלין
בגנות אסורים ליטול ידיהם על
העשבים שמשקים אותם, אף שאינם
מתכוונים, פסיק רישא הוא. ועיין במ"ב ס"ק
כו בדין גינה שלא שלו, האם בשביעית ג"כ
אסור או לא. ב. וכן מה שכתב הרמ"א שם
ולכן טוב להחמיר שלא לאכול בגינות אם
משתמש שם עם מים ובקושי יש להיזהר
שלא יפול שם מים, האם בשמיטה צריך
להחמיר בזה. ג. וכן בשטיפת מכונית כאשר
בזמן השטיפה מגיעים המים לגינה או
לדשא אך כוונתו רק לשטוף את המכונית,
האם נאסר או לא. ד. וכן בסוכה שעשויה
על הדשא ובא לפרקה במוצאי סוכות ועי"ז
מסיר את התקרה מעל גבי הדשא ולפי מה
שכתב החזו"א בשביעית סימן כ"ב סק"א
שאסור להסיר תקרה מעל הזרעים בשביעית
דהו תולדה דזורע, א"כ גם כאן יש לדון
כיון שאין כוונתו לתועלת הדשא אך פסיק
רישא יש כאן. וגם יש לדון בסוכה שהרי
כשעושים סוכה על הדשא צריך להניח
שטיח מעל הדשא כדי שלא ישקוהו
בשביעית. וכן כשמסיר השטיח גורם הוא
להצמחה. אבל ודאי שעיקר כוונתו להחזיר
את השטיח לביתו ללא תועלת הצמחה. וכן
ישנם כמה וכמה מקרים כמו שיתבארו מתוך
הדברים.

א) הנה במלאכת שבת מצאנו קולות מיתר
איסורי התורה, בעושה מלאכה
בלא כוונה, דבמלאכה שאינה צריכה לגופה,
דפטור. ובפסיק רישא דלא ניחא ליה, לחלק
מן הראשונים מותר לכתחילה וליתר
הראשונים אינו אלא איסור דרבנן. ויש לדון
מה הדין המלאכות בשביעית, האם שביעית
דומה לשבת שצריך מלאכת מחשבת או
שחלוקה משבת, די"ל דדוקא במלאכות של
שבת שם גדר האיסור הוא "אדם העובד"
ושבת ניתנה למנוחה ולכן כשאינו מתכוון
אף שהתוצאה נעשית אינה נחשב ל"עובד"
אבל בשמיטה ששם יסוד וגדר האיסור לא
משום האדם העובד אלא משום שמיטת
הקרקע ואפילו אם נאמר דדוקא אם יהודי
שעובד נאסרה אבל בודאי יסוד האסור
בשביעית הוא מטעם שביתת הקרקע שהרי
בחול"ל הוא מותר ולכן אין את הפטורין של
מלאכת מחשבת.

אמנם י"ל ג"כ להיפך דאף דברים
שאסורים בשבת משום פסיק רישא
או מלאכה שא"צ לגופה [שאסור עכ"פ
מדרבנן] בשביעית יהיו מותרים, והטעם כיון
שגדר האיסור הוא עבודת קרקע, כשאינו
מתכוון אף שנעשית מלאכה ליכא איסור.
ויש בזה כמה וכמה נפק"מ למעשה, ונפרט
כמה מהם:

ה"ד, א"כ לזרוק זרעים לזמן מרובה - אסור אבל לג' ימים יהיה מותר ואפילו אם נדמה שביעית לשבת יעויין ברמב"ם פ"א הל' ו' שמיטה ויובל ובחזו"א סימן כ' סק"ה.

ג) ובדין מלאכה שאינה צריכה לגופה בשביעית כתב התוס' במ"ק דף י"ג ע"א ד"ה נטייה וכן בגיטין מ"ד ע"ב תוס' ד"ה שנתקוצה דבשביעית לא נפטור משום מלאכה שאינה צריכה לגופה ולכן הנוטל קוצים מחוברים אפילו שלא לצורך הכשרת הקרקע לזריעה אלא לצורך הקוצים דבשבת בשדה דחבריה פטור, בשמיטה אסור מדאורייתא, דבשמיטה ליכא פטור של מלאכת מחשבת ולכן ליכא פטור של מלאכה שאינה צריכה לגופה והטעם כמו שכתבנו בריש דברינו דבשמיטה אינה האסור מצד מנוחת האדם אלא משום תוצאת מלאכת הקרקע.

ועיין עוד בסנהדרין דף כ"ו ע"א תוס' ד"ה "לעקל בית הבד" דבשביעית ליכא דין דמלאכת מחשבת, ובחזו"א סימן י"ט ס"ק ב' כתב לתמוה הרבה על דברי התוס' הנ"ל (ותוכן דברי התוס' דאיתא במשנה, שדה שנתקוצה בשביעית תזרע למוצאי שביעית דלא קנסוהו, פירש"י דאינו אלא אסור דרבנן, ומפרש התוס' דתולש קוצים מחוברים נחשב למלאכה דאורייתא [לאביי דסבור דתולדות בשביעית דאורייתא], וא"א לומר דמדובר כאן בקוצים מחוברים אבל בתולש בארעא דחבריה ולכן זה דרבנן, דפטור דארעא דחבריה הוא משום מלאכה שאינה צריכה לגופה ובשביעית ליכא פטור זה. ומשמע מתוס' דאם היה פטור של מלאכה שאינה צריכה לגופה בשביעית היינו מעמידים את המשנה דנוטל קוצים מארעא

ב) והנה להלכה לגבי שבת משמע במ"ב סימן שט"ז ס"ק י"ח ובסימן ש"מ ס"ק י"ז שגם פסיק רישא דלא ניחא ליה באיסור דרבנן אסור, אבל בתרי דרבנן כתבו הפוסקים דפסיק רישא דלא ניחא ליה שרי, עיין פמ"ג סימן שט"ז אשל אברהם ס"ק ז' ובחזו"א סימן נ"ב ס"ק ט"ו ובס"א סק"א דמצדדין להתיר. ואם כן בשביעית בזמן הזה שהיא דרבנן והשקאה גם דרבנן כדאיתא במו"ק ב' ע"ב וברמב"ם ריש פ"א הלכות שביעית יהיה מותר פסיק רישא דלא ניחא ליה, לכן לפי"ז כששוטפין רצפה והמים יוצאים דרך הנקב מחוץ לבית אם הם מוזרמים על צמחי תרבות יהיה אסור דאף שאינו מתכוון אבל ניחא ליה, אבל אם נופלים על צמחי בר כקוצים ודרדרים דודאי לא ניחא ליה - יהיה מותר. אבל כל זה אם נדמה שביעית לשבת, אבל אם נימא כהצד שאין בשביעית פטור של מלאכת מחשבת י"ל דלא מהני תרי דרבנן להתיר.

ועיין בסימן של"ו ס"ד יש להיזהר מלהשליך זרעים במקום ירידת גשמים שסופם להצמיח ואם משליך לתרנגולים לא ישליך אלא שעור שיאכלו בו ביום או ליומיים וכתב המ"ב ס"ק ל"ב שסופן להצמיח - פירוש שיצמחו מחמת הריכוך כדרך כל תבואה שנותנים אותם במים שמצמיחה, או אפשר דבזמן מרובה ישתרש בקרקע. ונראה מדבריו שאף דהשרשה לוקחת ג' ימים ולכן אסור לזרוק זרעים ליותר מיומיים, אבל להשריש באדמה לוקח יותר זמן וא"כ בשמיטה שכל האיסור הוא שישתורשו באדמה, אבל אם מנביט זרעים בכלי בלא השרשה בקרקע לא נאסר בשמיטה כדמוכח בירושלמי פ"ד דשביעית

שהקרקע מתייפה, אבל כיון שאינו מתכון אינו נחשב למלאכה אלא נאסר מפני מראית עין. ולפי הפירוש השני - אסור אף שאינו מתכוון דכיון שהוי פסיק רישא - נחשב למלאכה. ולכאורא נחלקו במלאכת שביעית באינו מתכוון ופסיק רישא דלפירוש הראשון אינו אסור רק מפני מראית עין ולא חשיב מלאכה ושביעית קיל משבת (וכמו שיבואר לקמן מכמה משניות) ולפירוש השני אינו מתכוון ופסיק רישא נאסר גם בשביעית. ויעויין בריטב"א שכתב כפירוש הראשון של תוס' וז"ל: וחד אמר שנראה כמכשיר אגפיה.

ובטעם דרבנן המתירים לפירוש הראשון דלא חוששין למראית עין ולפירוש השני של תוס' כתבו התוס' דרבנן סברי כיון שע"י שינוי עביד ליה לאו מלאכה היא ומותר דלאו שמיה חרישה, ודבריהם צריכים ביאור, דאיזה שינוי יש כאן דלא מצינו דצריך ליתן את העפר בשביעית, ועוד מה הביאור בדבריהם "ומותר דלאו שמיה חרישה", ועי' בחזו"א סימן י"ח ס"ק ט' שכתב דלרבנן לא חיישי להכי דכיון דלא נתכון לזה ומלאכתו ג"כ אינו כדרך העושין לזריעה - שרי וכמו שכתבו התוס' שם. ונראה דביאר דברי התוס' דמה שאמרו התוס' כאן שע"י שינוי עביד ליה אין כונתו של התוס' שנותן את האדמה בשינוי אלא השינוי הוא כלפי מכשירי הקרקע לזריעה דשימת עפר קרוב לאמת המים דאין זו הדרך להכשיר הקרקע בדרך זה דהמקום אינו עומד כ"כ לזריעה וחשיב שינוי כלפי הכשר קרקע לזריעה. ומה שכתב תוס' לאו שמיה חרישה היינו משום שאינו מתכוון לכך.

דחבריה וע"ז תמה החזו"א דמה שייך לקנוס את בעל הקרקע משום מעשה של אדם אחר, ואי מיירי שנעשה מדעתו של בעל הקרקע ולטובתו א"כ גם בשבת הוי מלאכה דאורייתא ולא מדרבנן, כללו של דבר איך שייך כלל להעמיד את המשנה בארעא דחבריה, אמנם מוכח מתוס' דבנוטל אפילו מארעא דחבריה קוצים מחוברים - עושה אסור בשביעית וע"ז גם תמה החזו"א מהמשניות שיובאו לקמן שמוכח דבשביעית שרי בדאין כוונתו למלאכת הקרקע, וכל כוונתו לצורך העצים והאבנים).

(ד) מו"ק דף ד' ע"ב ר' אליעזר בן עזריה אין עושין את האמה בתחילתה במועד בשביעית וחכמים אומרים עושין את האמה בתחילה בשביעית ומתקנין את המקולקלות במועד, ובגמ' - בשלמא מועד משום דטרח, ולכן לראב"ע אסור אבל בשביעית מאי טעמא פליגי בה ר' זירא ור' אבא ב"ז ח"א שנראה כעודד (פרש"י לצורך שביעית שהרי חופר כעודד) וח"א מפני שמכשיר אגפיה לזריעה. (פרש"י כשחופר האמה ומניח העפר על שפת האמה מתקן אגפיה לזריעה דעביד לה ארעא רכיחה) וכתבו התוס' ד"ה דמכשיר אגפיה דנראה חרישה ממש שסוברין הרואין שלכך נתכוון א"נ חשיב ליה עבודת קרקע ממש ואע"ג שאינו מתכוון לכך מיהו מלאכה היא, ואע"ג דאמר ר"ש דשא"מ מותר, הא אמרינן מודה ר"ש פסיק רישא ולא ימות.

ונראה לבאר שני פירושי התוס', דלצד הראשון ליכא כאן אסור מלאכה כלל אלא למראית עין שיאמרו שנתכון לעבודת הקרקע, אף שודאי שפסיק רישא